

Когато човек не може да избира, той престава да бъде човек
Антъни Бърджес

Колкото и субективно да е понятието „избор“, все пак около него се върти нашият свят, та дори се стига и до такива грандиозни изказвания, които разклащат целия ни нестабилен кръгзор с драматичността си. Дали точно изборът е най-отличителният човешки белег? Дали сме хора, защото можем да избираме? А човек всъщност някога може ли да загуби напълно възможността си да избира? Обаче тъй като „избор“ не е никак плоска и елементарна дума, няма как да не спомена поне част от размислите, които тя довява след себе си и ми остава да се надявам, че те ще помогнат при търсенето на отговори на горните екзистенциални въпроси.

Понякога живеем в илюзията, че имаме право на избор. Друг път живеем в илюзията, че вече сами сме избрали. А третата илюзия, в която можем да живеем, е тази, че нямаме право на избор.

Илюзия №1, приемам я още като позитивната илюзия. Невинната, розовата, лежерната илюзия. Да вярваш, че можеш да бъдеш свободен, че можеш да избираш. Виждаш, че можеш да избираш дрехите си, можеш да избираш храната си, можеш да избираш музиката, която слушаш, книгите, които четеш, филмите, които гледаш. Но живееш като домашно животно. Роден между множество стени и прекалено високи прозорци, недостъпни и забранени. Никога не си виждал отвъд това, което ти е било позволено да видиш. Затова гледаш на всичко по един светъл, по детински красив начин. Но точно поради определените граници си се научил да се радваш на нещата, които в действителност имаш възможност да избираш, запушвайки си ушите и затваряйки си очите за останалото, зальгвайки се, че то те чака и е на твое разположение като просто един вариант или плуващ спасителен пояс, за който не искаш да се хванеш. Но той е там и ти си наясно, че е там, това ти стига. Не намираш за нужно да го използваш, след като вярваш, че той присъства като възможност. Живееш в илюзия, но поне е приятна.

Илюзия №2, наричам я актуалната илюзия. Новата илюзия, с която всички наскоро сме били закърмени, тази, в която сме били научени да живеем. Не само вярваме, че имаме пълно право на избор, но и вярваме, че всяко едно нещо, което досега сме направили, е било избрано единствено и само от нас, радваме се на напълно свободната си воля и гордо се наричаме свободни хора. Преди българския преход всички са приемали правото на избор единствено като далечен копнеж, определено не като реалност, просто факт. Но след идването на демокрацията, хватката сякаш се отпуска, създавайки тази актуална илюзия и ние, децата, непреживели времената на тоталитаризъм, си мислим, че право на избор винаги сме имали и винаги ще имаме. Тази илюзия е по-опасна от първата.

Илюзия №3, подчинената илюзия. Антипод на Илюзия №1, тя е смачкана, хората, живеещи в нея, са непоправими емпирици, вярващи, че през цялото време биват контролирани. Пуснали се по течението, те разчитат, че дори да имаха свободата да избират, техните избори биха били безполезни, безсилни да променят каквото и да е. Разчитат напълно на Fortuna или на други външни сили да водят живота им, да напътстват действията им, да избират вместо тях. Тази илюзия е била по-често срещана преди време, когато самите обстоятелства са я налагали: „Но колко удобно е да живееш в държава, в която всеки е затворник! Сладкото бреме да ти казват какво да правиш и как да го правиш по двацет и четири часа в денонощието, седем дни в седмицата.“ (Николай Грозни, „Вундеркинд“)

Съзнавам, че теми като избор, екзистенциални въпроси, емпирици и Fortuna засяга и Шекспир:

Да бъдеш или не? Туй е въпросът...

(„Хамлет“)

Вечният въпрос, който чака отговор и вечният избор, който всеки един от нас прави, волно или неволно. Няма как да не отбележа, че така желаното право на избор, действително превръща животите ни в ниви, изобилстващи от парадокси, дилеми, ментални бурени. Един от най-задушливите бурени е точно „Да бъдеш или не?“, но не поради трудността на самия въпрос, а защото е наричан „вечен“. При все това, излиза, че съществува един избор, който няма как да ни бъде отнет, докато сме все още човеци. Ако спрем да бъдем, независимо дали по наше желание или заради чуждо влияние, над което сме нямали контрол, то остава само човешката обвивка, човекът вече го няма.

Животът или смъртта? Имаме време да живеем според единия, доброволно направен избор, макар рано или късно винаги да се достига до другия. Ала след намирането на изход от този лабиринтоподобен парадокс, вече не остават избори за правене.

С помощта на трите представени илюзии и фундаменталния въпрос, се опитам да аргументирам убеждението си, че дори човек да живее в заблуда относно правата, дарбите, възможностите си, докато сърцето му бие и мозъкът му изпраща сигнали, той винаги има пред себе си поне един избор.

Последният избор идва с последния дъх.

Една задача, очакваща решението си, една книга, чакаща епилога си.